

Іванцов Володимир Олександрович

Харківський національний університет внутрішніх справ,

доцент кафедри адміністративної діяльності поліції,

кандидат юридичних наук, доцент

ПОВЕРХНЕВА ПЕРЕВІРКА ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ЗАХІД: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

Виконання покладених на поліцію повноважень забезпечуються шляхом реалізації поліцейських заходів. Особливе серед останніх займає поверхнева перевірка, яку відповідно до ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» [1] віднесено до превентивних поліцейських заходів.

Зі змісту ст. 34 Закону випливає, що поверхнева перевірка має три форми вираження: а) здійснення візуального огляду особи; б) проведення по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом; в) візуальний огляд речі або транспортного засобу. У результаті поверхневу перевірку уявляється за можливе поділити на: 1) безконтактну – тобто спосіб перевірки який здійснюється за допомогою органів зору, з метою аналізу та оцінки ризиків щодо можливого виявлення ознак їх причетності до вчинення правопорушення та/або отримання інформації, необхідної для виконання поліцейських повноважень (візуальним оглядом особи, транспортного засобу або речі) та 2) контактну – спосіб перевірки, що передбачає можливість проведення рукою по поверхні вбрання особи [2, с. 141].

Разом з тим, нормативно-правові приписи та практичні аспекти здійснення поверхневої перевірки дають можливість звернути увагу на такі її проблеми.

1. Важливо відзначити, що контактна поверхнева перевірка може бути проведена поліцейським лише однієї статі з особою, щодо якої застосовано поверхневу перевірку. При цьому Законом передбачено можливість проведення безконтактної поверхневої перевірки: у невідкладних випадках та лише з використанням спеціального приладу або засобу. Нажаль наразі поліція не забезпечена відповідними приладами, що зрозуміло не ліпшим чином позначається на її правозастосовчій діяльності.

2. Для здійснення поверхневої перевірки поліцейській може зупиняти осіб. При цьому підставами для зупинення особи та відповідно її поверхневої перевірки є їх достатність вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, затверджений постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-ХІІ [3].

Зупинення особи є складовою поверхневої перевірки, адже остання крім візуального огляду навряд чи можлива без зупинення особи, а тому формулювання «поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх ... » (ч. 2 ст. 34 Закону) ми вважаємо не зовсім коректним.

Особа, зупинена для проведення поверхневої перевірки, не може вважатися такою, що піддана адміністративному затриманню чи є затриманою у розумінні Кримінального процесуального кодексу України [4] (далі – КПК України), адже поверхнева перевірка не може тривати більше, ніж декілька хвилин. Проте, норми ч. 2 ст. 34 Закону повністю відповідають ст. 209 КПК України, відповідно до якої «особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою

особою». Тобто виходячи з наведених положень при проведенні поверхневої перевірки особа може вважатися затриманою, хоча фактично так бути не може, тому що поверхнева перевірка не передбачає затримання особи.

Поверхнева перевірка здійснюється з метою запобігання вчиненню правопорушень у широкому розумінні (як превентивний захід) і не може тривати значний проміжок часу, а тому не може бути визнано затриманням або адміністративним затриманням, навпаки, застосування поверхневої перевірки може передувати безпосередньому затриманню особи. Необхідно розуміти, що особа, яка зупинена для проведення поверхневої перевірки поліцейським перебуває поряд з останнім не через силу чи наказ (до особи не застосовується сила й не висувається вимога залишатися на місці), а через кореспондування права поліції щодо висунення вимоги, що зумовлює обов'язок громадянина. На відміну від поверхневої перевірки, затримання особи здійснюється з метою запобігання протиправним діям або для з'ясування причетності затриманого до вчиненого кримінального правопорушення [5, с. 52].

3. Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна сама показати вміст особистих речей чи транспортного засобу (ч. 6 ст. 34 Закону). Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський при здійсненні поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону (ч. 5 ст. 34 Закону). У ч. 4 ст. 34 Закону наведено вичерпний перелік підстав для проведення поверхневої перевірки речі або транспортного засобу.

Невиконання особою вимог поліцейського, у такому випадку, про пред'явлення вмісту речі або ТЗ тягне за собою відповідальність за ст. 185 КУпАП [6], а саме за злісну непокору законній вимозі або розпорядженню поліцейського. Такий висновок уявляється за можливе зробити, виходячи з

положень постанови Верховного Суду України «Щодо злісної непокори законним вимогам чи розпорядженням працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків», згідно якої «злісною непокорою є відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень ... або відмова, виражена в зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу» [7].

На даному етапі вважаємо за необхідне активно відстоювати описану позицію на усіх рівнях правозастосовчої та правозахисної діяльності, адже де-факто, лише такий підхід дає можливість ефективно забезпечити належне виконання покладених на поліцію повноважень у випадках використання громадянами конструкції «легальна протидія діяльності поліції».

4. При виявленні в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог ст. 237 КПК (ч. 7 ст. 34 Закону). В свою чергу згідно ч. 1 ст. 237 КПК України з метою «виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів». Отже, поліцейський який виявив сліди правопорушення не може самостійно вилучити речі, які у тому числі є об'єктом підвищеної небезпеки як для поліцейського, так інших осіб (наприклад, вогнепальна зброя, вибухові речовини тощо). У результаті не зрозуміло, яким чином поліцейський, який не є слідчим, (як правило поліцейський патрульної поліції) може оглянути та забезпечити схоронність будь-яких слідів правопорушення.

5. У положеннях, які регламентують проведення поверхневої перевірки речі або транспортного засобу законодавець не враховує, що інколи для того, що б виявити річ, наприклад, обіг якої заборонено, не достатньо здійснити візуальний огляд місця, де знаходиться ця річ (на прикладі автомобілю: вона може бути непомітна при візуальному огляді). До того ж забезпечити схоронність такої речі чи предмета, не торкаючись його, майже неможливо.

6. Зміст правил реалізації поверхневої перевірки крім того потребує її відмежування від «особистого огляду та огляду речей» як засобу забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Вирішення окреслених проблем лежить у площині розроблення інструкцій чи принаймні методичних рекомендацій, які будуть затверджені МВС України як центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері надання поліцією послуг та відповідно нормативно-правове регулювання її діяльності (ст. 16 Закону).

У перспективі вважаємо за доречне внести наступні зміни до Закону України «Про Національну поліцію»:

1) ст. 29 доповнити частиною наступного змісту: «Невиконання вимог поліцейського при реалізації поліцейського заходу тягне за собою відповідальність відповідно до закону»;

2) у ч. 2 ст. 34 після слова «може» додати словосполучення «на короткий час», сполучник «або» виключити;

3) ст. 34 доповнити положенням, відповідно до якого уявляється за можливе провести поверхневу перевірку особи з вилученням предметів, які можуть завдати шкоди здоров'ю або життю поліцейського та інших осіб, забезпечивши належне кореспондування відповідної норми з положеннями КПК України.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. ст. 379

2. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. Харків, 2016. 408 с.

3. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992, № 35, ст. 517

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

5. Vladymyr O. Ivantsov Problems of surface inspection as a police measure / Vladymyr O. Ivantsov, Kateryne O. Chyshko // The First International Scientific Conference on Law and Political Sciences : Proceedings of the Conference (March 15, 2017). – Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2017. – P. 51-55.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, Додаток до № 51. Ст. 1122.

7. Щодо злісної непокори законним вимогам чи розпорядженням працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків : постанова Верховного Суду України від 10.07.1998 // Офіційний сайт Верховної Ради України . – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0054700-98>